

Inleiding

Toen Meta Top, werkzaam als humanistisch geestelijk verzorger¹ bij Stichting Delta Psychiatrisch Centrum in Poortugaal², voorjaar 2015 te horen kreeg dat ze ongeneeslijk ziek was (ze overleed in juni 2016 op 60-jarige leeftijd), vroeg ze mij om gesprekken met haar te voeren over haar werk. Met hart en ziel had ze zich jaren ingezet voor cliënten in de psychiatrie, eerst als psychiatrisch verpleegkundige en na haar studie humanistiek als humanistisch geestelijk verzorger. Zij wilde nog graag haar ervaringen met anderen delen, terwijl ze vanaf haar ziekbed tot het laatst toe betrokken bleef bij cliënten en de cliëntenraad, en bij ontwikkelingen in het beroepsveld. Met nog meer inzet ging ze door met werk te maken van wat haar altijd geraakt had: het lijden van cliënten in de chronische psychiatrie. Lijden veroorzaakt door onder meer een onverzorgde leefomgeving, door niet gehoord en gezien te worden als medemens met een eigen levensverhaal maar vooral als patiënt met een diagnostisch label, door niet standaard geïnformeerd te worden over de dood van een mede-cliënt en daardoor geen afscheid hebben kunnen nemen, door stigmatisering door hulpverleners, door seksuele intimidatie onderling. Tijdens haar ziekbed zorgde ze er mede voor dat haar werk bij Delta kon worden voortgezet door twee oud-stagiaires. Al met al werd het haar persoonlijk

¹ De VGVZ, de landelijke beroepsvereniging voor alle geestelijk verzorgers in Nederland, omschrijft geestelijke verzorging als 'de professionele begeleiding, hulpverlening en advisering bij zingeving en levensbeschouwing'. Geestelijk verzorgers met een zending vanuit een levensbeschouwelijk genootschap, bijvoorbeeld vanuit het Humanistisch Verbond, zijn bevoegd om als representant van deze gemeenschap op te treden. 'Humanistisch geestelijk raadswerk' is in het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw van de grond gekomen als een ongodsdienstige variant van christelijke zielzorg.

² Delta is in 2012 gefuseerd met Bouman GGZ tot het huidige Antes.

zingevingproject in haar laatste levensfase, waarbij mijn rol wel als 'huispastor' (-zonder-opleiding) werd aangeduid. Het werden mooie, openhartige gesprekken over haar levensloop en loopbaan. Onze gesprekken gingen ook over de bronnen van haar passie en kernwaarden, dat wil zeggen over haar ambivalente jeugd in de polder, over haar eigen psychiatrisch verleden, over haar eigen ervaringen met dokters tijdens haar ziekte en vooral wat zij daarbij al dan niet als herstel-ondersteunend heeft ervaren. Maar ook over haar aanvankelijke worsteling inhoud en vorm te geven aan het vak van humanistisch geestelijk verzorger.

'Gesprekken' waren het in strikte zin niet, want Meta bleek een enthousiaste verteller en ik was meer de aandachtige luisteraar die af en toe doorvroeg en verbanden probeerde te leggen. Telkens zorgde ze ervoor er tiptop uit te zien: er was aandacht besteed aan haar kapsel, make-up, kleding en schoeisel. Een vaas met bloemen naast haar *talking head* fleurde het geheel op. Van die verhalen is zo'n 20 uur ook op video vastgelegd met de bedoeling om ze beschikbaar te stellen voor scholing en onderzoek.³ Door te vertellen tekende zich steeds duidelijker af wat haar waarom raakte en wat haar telkens te doen stond. Ze begon daarover vervolgens verhalend te schrijven en dat resulteerde in enkele hoofdstukken voor dit boekje. Een van de meelezers karakteriseerde haar teksten als 'diepgang in eenvoud'. Ze had nog veel meer willen schrijven, want ze kreeg steeds meer plezier in het schrijven. Aan schrijven over haar rol als projectleider *Ethiek*, haar activiteiten met medewerkers, haar toekomstplannen en de implementatie van de *Dienst Levensoriëntatie voor Zingeving en Waarde(n)volle zorg* in de organisatie, kwam ze helaas niet meer toe. Gaandeweg ontstond het idee ook anderen, met wie ze vruchtbaar had samengewerkt, te vragen om een bijdrage te leveren. De meeste medeauteurs zijn oudstudenten van de Universiteit voor Humanistiek (UvH) die bij haar stage hadden gelopen. Zij leerden niet alleen van Meta, maar Meta had ook van hen geleerd. Op dat verzoek werd enthousiast gereageerd.

³ Daarvoor kan contact worden opgenomen met: ajwaarlo@hotmail.com of 030-2721177.

Er werd een publicatieplan geschreven en een titel voor de bundel bedacht: *De woestijn zal bloeien*.

De titel verwijst enerzijds naar een gezang dat haar gereformeerde afkomst verraadt en waaraan ze moest denken toen ze kwam solliciteren bij Delta en uitkeek op een zandkunstwerk: *‘De dorre vlakke der woestijnen, zal zich verblijden eindeloos. De zandzee zal herschappen schijnen, want bloeien zal zij als een roos.’* Anderzijds verwijst de titel naar de deprimerende situatie die ze aantrof op Delta toen zij daar als geestelijk verzorger begon op de afdeling langdurig psychiatrische zorg, en naar haar ambitie. Ze streefde ernaar vorm te geven aan menslievende zorg in de psychiatrie door in de woorden van Hannah Arendt oases te creëren in de woestijn. Menslievende zorg, dat wil zeggen van mens tot mens in welke rol dan ook, in dialoog, op basis van wederzijds respect met als kernwaarden gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid.

De ondertitel van deze publicatie luidt *Inspiratie voor vernieuwing van geestelijke verzorging in de psychiatrie*. Geestelijke verzorging is in transitie en hoe ontwikkel je dan je beroepsidentiteit, temeer als blijkt dat je opleiding tot geestelijk verzorger je kennelijk onvoldoende heeft voorbereid op de bestaande beroepspraktijk. In de weerbarstige praktijk had ze naar eigen zeggen het vak van geestelijk verzorger in de psychiatrie eigenlijk opnieuw moeten uitvinden. Daarbij ging ze aanvankelijk vooral intuïtief te werk, wat bijvoorbeeld inhield dat ze kleren ging kopen met een cliënt die haar dat gevraagd had. Meta vertelt openhartig over dit alles en laat de lezer meebeleven hoe ze, met vallen en opstaan maar volhardend, toch haar draai heeft gevonden en zelf begon te bloeien. Daarmee steekt ze toekomstige vakgenoten een hart onder de riem.

De inhoud van de bijdragen betreft zowel praktijkbeschrijvingen als theoretische verkenningen en vormt een mooie aanvulling op *In het oog in het hart. Geestelijke verzorging 2.1* (Körver, 2014). De voorliggende bundel beperkt zich echter tot de psychiatrie en de auteurs zijn bijna allen opgeleid aan de Universiteit voor Humanistiek en deels nu ook werkzaam in de ggz. Omdat er in dit werkveld-in-transitie meer multidisciplinair moet worden samengewerkt, kan deze publicatie voor studenten van allerlei opleidingen dienen als voorbereiding

op een stage in de ggz. Uit de verschillende bijdragen blijkt dat er in de praktijk veel te leren valt. In de gesprekken met Meta ging het ook over hoe zij als geestelijk verzorger naar haar eigen ziekteproces keek. Een voor mij nogal verrassende uitspraak, gepaard gaande met die ondeugende twinkeling in haar ogen, was: ‘aan mijn bed geen geestelijk verzorger!’ Gaandeweg begreep ik dat dat geen diskwalificatie was van haar eigen beroep, maar juist het ultieme resultaat: in staat zijn om jezelf te kunnen helpen. Als emoties haar dreigden te verstikken, gebruikte ze, vooral ’s nachts, haar denkracht om de controle weer terug te krijgen.

Het samenstellen van deze bundel was niet alleen een *persoonlijk zingevingsproject* in Meta’s laatste levensfase. Haar functioneren wordt door collega’s en studenten ook gezien als *good practice* van zich vernieuwende geestelijke verzorging in de ggz die meer aandacht verdient. De persoonlijkheid van de geestelijk verzorger vormt een belangrijke component in de beroepsuitoefening en in die zin kan Meta ook als *voorbeeldfiguur* voor anderen dienen. De auteurs die met haar hebben gewerkt, bevestigen dat desgevraagd. Zij typeren haar als een lieve, warme, betrokken, bevlogen, krachtige vrouw, die goed kon luisteren, gelijkwaardig in het contact stond, maar ook vrij direct kon zijn, zij het altijd met een liefdevolle blik. Haar vertrouwen in mensen was groot. In haar werk stonden de belangen van cliënten altijd voorop en ze stimuleerde dat zij daar een actieve rol bij speelden. Onvermoeibaar streed ze voor menslievende zorg in de psychiatrie, waarbij ze zich niet voor één gat liet vangen. Ze stond in verbinding met alle lagen van de organisatie (cliëntenraad, ervaringsdeskundigen, hulpverleners, managers, raad van bestuur) en ze had een scherp oog voor morele kwesties. Stagiaires benaderde ze op eenzelfde wijze: ze bood vanuit vertrouwen ruimte om te leren door te doen, om een eigen leerproces door te maken en een persoonlijke stijl van geestelijke verzorging te ontwikkelen met aandacht voor kleding en vrouw-zijn. Je mocht fouten maken en weer rechtzetten; vrijheid betekende altijd ook verantwoordelijkheid. Ze was beschikbaar voor ondersteuning en ze leerde je met mildheid naar jezelf te kijken, maar wel voor jezelf te staan. Steeds nieuwe wegen te zoeken om iets te bereiken.

Voor mij waren de gesprekken met Meta en het werken met de auteurs aan deze publicatie een uiterst zinvolle en verrijkende ervaring; we hadden het goed samen, er werd zeer inhoudelijk gediscussieerd en er was sprake van synergie. Telkens vierden we het leven.

Met deze sterk humanistisch gekleurde publicatie, die het karakter van een vriendenboek heeft, is een belangrijke laatste wens van Meta in vervulling gegaan. Het is aan de lezer om er inspiratie uit op te doen, er moed uit te putten en waardevolle elementen uit haar werk en dat van anderen te selecteren en verder te ontwikkelen. Lang leve de geestelijk verzorger!

LITERATUUR

Körper, S. (red.) (2014). *In het oog in het hart. Geestelijke verzorging 2.1*. Nijmegen: Valkhof Pers.